

Voorwoord

Stefaan Walgrave en Walter Weyns

De scheiding tussen privaat en openbaar, tussen privaat en publiek is één van de leidende ordeningsprincipes in onze samenleving. Zonder dat onderscheid is maatschappelijk leven onmogelijk. Talloze sociale verschijnselen zijn geordend rond of worden mogelijk gemaakt door het trekken van de privaat/publiek-scheidslijn. Ook voor sociologen betekent de grens tussen privé en publiek meestal een scheiding tussen twee aparte werelden, tussen twee levenssferen die doorgaans met verschillende concepten, kaders en onderzoeksmethoden te lijf worden gegaan.

De grens tussen privaat en publiek is echter geen vaststaand gegeven. Ze verschilt van maatschappij tot maatschappij, van historische context tot historische context en van maatschappelijk domein tot maatschappelijk domein. Bovendien zijn die grenzen zelf flexibel en veranderlijk. Voortdurend worden ze opnieuw onderhandeld en vastgelegd, betwist en bedongen. Heel wat sociologen werkzaam in zeer verscheiden vakgebieden - van cultuur over de stad tot de politiek - hebben de indruk dat de scheidslijnen tussen privé en publiek ook recent volop aan het verschuiven zijn, dat er grensschermsmutelingen plaatsvinden, ten gevolge van gebieds-ervaging en wederzijdse territoriumschendingen.

In dit themanummer bieden we een kleine staalkaart van recent onderzoek in het Nederlandse taalgebied dat zich net met die (eventueel verschuivende) grens tussen privaat en publiek heeft beziggehouden. Sociologen uit verschillende vakgebieden presenteren hun empirisch materiaal vanuit de privaat-publiek-vraagstelling. Het gepresenteerde overzicht is verre van volledig en geeft misschien een wat disparate indruk, maar de conclusies van de verschillende bijdragen wijzen in dezelfde richting en lijken de toenemende grensgeschillen te bevestigen.

Eerst typeert Walter Weyns de privaat-publiek-grens 'door de eeuwen heen'. De idee dat de gescheiden werelden van privaat en publiek vanzelfsprekend en van alle tijden zouden zijn, haalt hij met enkele welgekozen voorbeelden onderuit. Steeds lijkt wel een minimale notie van fysiologische privacy voorhanden, maar van een echte privé-sfeer is in vele premoderne samenlevingen geen sprake. De auteur stelt vast dat de publieke sfeer in de premoderniteit meestal uit een seculiere component bestaat (de sociale netwerken en het gemeenschappelijke belang) maar ook uit een sacrale dimensie die de duurzaamheid van de publieke sfeer moet garanderen. In de moderniteit wordt de publieke sfeer en de strikte scheiding met het private de centrale demarcatielijn. Het onwrikbare geloof in maakbaarheid en vooruitgang vervangt de sacraliteit als bindmiddel van de publieke sfeer. In de postmoderniteit heeft de privé-publiek-grens een volgende transformatie ondergaan. Net zoals zoveel moderne categorieën is ook de grens tussen privaat en publiek vervaagd en zijn beide toenemend met elkaar verstrengeld.

In hun bijdrage wijzen Laermans en Meulders op de nauwe samenhang tussen het privaat/publiek onderscheid en genderverschillen. Arbeid in de privé-sfeer (huishoudelijk werk) werd (en wordt) veelal door vrouwen gedaan. Praktijken zoals koken, poetsen en afwassen blijven in grote mate vrouwelijke taken, zelfs wanneer vrouwen een voltijdse job hebben. De auteurs schetsen de historische ontwikkeling die de waspraktijken de laatste vijf eeuwen hebben doorgemaakt. Deze evolutie is in zekere zin atypisch. De dominante lange-termijntendens is dat productieve functies meer en meer aan private huishoudens worden onttrokken en overgenomen door het economisch systeem. Voor het wassen geldt dit niet. Hier zien we de omgekeerde tendens. In de premoderne maatschappij was de waspraktijk een sociaal ritueel dat in het publiek werd voltrokken. In de loop van de 19de eeuw wordt wassen meer en meer verricht door wasserijen; nog steeds wordt de was in grote mate buitenshuis gedaan. Dat verandert radicaal met de introductie van de volautomatische wasmachine in de jaren vijftig van deze eeuw. Het wassen wordt vanaf dan in grote mate een praktijk die gelokaliseerd is in de privé-sfeer. Laermans en Meulders schetsen deze ontwikkeling op grond van Europees en Amerikaans historisch onderzoek. Daarnaast laten zij ook mooi zien op welke manier standaarden van netheid een belangrijke rol speelden in de constructie en het instandhouden van de sociale (publieke) identiteit van de bourgeoisie.

Brunt gaat in zijn essay over het publieke domein in Bombay in discussie met auteurs als Sennett en Lofland. Die zijn van oordeel dat de stedelijke cultuur een lange-termijntendens te zien geeft in de richting van toenemende monotonie, onpersoonlijkheid, tactiele steriliteit en emotionele armoede. Brunt weerlegt deze eurocentrische opvattingen aan de hand van antropologisch materiaal dat hij gedurende zijn verblijf in Bombay verzamelde. Het lineaire model van urbane culturele ontwikkeling heeft geen recht van bestaan. De nauwkeurige en sensitieve observaties van de auteur illustreren dat in Bombay simpelweg een andere vorm van stedelijkheid bestaat dan in de westerse steden. Brunt pleit dan ook voor het gebruik

van een verscheidenheid aan modellen van urbane ontwikkeling, die, zoals Bombay aantoon, soms tegelijk kunnen toegepast worden.

Gert Verschraegen en Hildegard Van Hove geven aan dat de 'expressieve revolutie' van Parsons de grenzen tussen publiek en privaat door elkaar geschud heeft. Het geloof dat ieder mens beschikt over een eigen authentieke zelf dat zich uitdrukt in woorden en daden en het belang dat wordt gehecht aan zelfexpressie, authenticiteit en oprechtheid, gaat terug op de romantiek maar werd pas later algemeen. De psychologische cultuur van zelfrespect en zelfonderzoek wordt door hen mooi getypeerd en dat wordt onderbouwd met gegevens uit onderzoek naar cursussen die als ondersteuning moeten dienen om 'aan jezelf te werken'. Sociale kenmerken zoals stand, afstamming en beroep volstaan niet meer en dus wordt de identiteit geconstrueerd en 'geprivatiseerd' op basis van het eigen levensverhaal. Aan de hand van het feminisme wordt aangegeven hoe dat leidt tot een erosie van de publieke sfeer.

Stefaan Walgrave en Patrick Stouthuysen tenslotte thematiseren de Witte Mars en de Witte Beweging in termen van een politisering van privé-verdriet. Aan de hand van interviews, inhoudsanalyses van kranten en survey-gegevens analyseren zij minutieus hoe iets dat aanvankelijk louter een privé-aangelegenheid was (de verdwijning van een kind) omslaat in collectieve bekommernis en zelfs gedurende een tijdje België's publieke zaak bij uitstek is geweest. Aanvankelijk slaagden de ouders van de verdwenen kinderen er niet in om hun interpretatie (dat de verdwijningen het gevolg waren van de incompetentie van politie en gerecht) ingang te doen vinden. Maar vanaf het moment dat enkele kinderen werden teruggevonden namen de media hun structureel-politieke interpretatie over, wat resulteerde in de Witte Mars. Walgrave en Stouthuysen zien deze politisering van emoties niet als een geïsoleerd verschijnsel. Zij brengen het in verband met andere culturele en structurele ontwikkelingen in de maatschappij. In hun verklaring van de Witte Mars verwijzen zij onder meer naar het uitdijen van identificatiekringen, slachtofferschap als mobiliserende factor, het almaar luider klinken van schuld- en verantwoordelijkheidsvragen en niet in het minst: het feit dat de media niet langer politiek worden bemoederd. Als de Witte Mars iets aangetoond heeft, dan is het wel dat het politieke bedrijf almaar meer met emoties krijgt af te rekenen.

